

Pierre Rousset

KINA – en ny imperialism uppstår

Ur *Internationalen* nr 51/2021

Att det uppstår en ny imperialism är en sällsynt händelse. Det kräver många förutsättningar knutna till den internationella situationen och det inblandade landets speciella kännetecken. Ur denna dubbla synvinkel har Kinas uppkomst ställt oss inför ovanliga frågor. Pierre Rousset försöker svara på några av dem.

Vi visste att imperialism kan födas utanför Västsfären. Det var fallet i Japan. Men det var inom ganska klassiska analytiska ramar. Skapandet av västimperier var inte fullständigt i Nordostasien, stormakterna kämpade om kontrollen över Kina och den japanska regimen kunde reagera förebyggande. Vad gäller landets samhällsstruktur föreföll den oss i huvudsak jämförbar med de europeiska länderna, och Meijirestaurationen (1868) säkerställde övergången från sen feodalism till en modern kapitalism: påskyndad industrialisering, upprättandet av en mäktig armé som på ett mästertligt sätt visade vad den gick för mot Ryssland – för första gången besegrades en europeisk makt av ett asiatiskt land, en stor händelse som orsakade en geopolitisk jordbävning. Japan blev därmed det sista imperialistiska landet som kunde bildas i 1900-talets början.

Omvandlingen av det enorma ryska tsardömet till en modern imperialism hade förvisso misslyckats, speciellt på grund av konsekvenserna av nederlaget mot Japan under den ryska-japanska kriget (1904 – 1905): dess militära förmågor föll samman, dess örlogsflotta krossades i två steg – den som var baserad i Sibirien först och sedan den Östersjöbaserade när den skickades som förstärkning. På inhemsk politisk nivå motverkades fiaskot av revolutionen 1905, som inledde den tsaristiska regimens kris. Under Första världskriget besegrades Ryssland i öst av den nya japanska imperialismen och sedan i väst av Tyskland, och var på väg att bli ett beroende eller uppstyckat land – ett öde som det undkom tack vare revolutionen 1917.

Centralt för den kapitalistiska globaliseringen och de geopolitiska spänningarna

I och med kolonialimperiernas bildande var den första uppdelningen av världen nästan färdig. Hädanefter skulle det som stod på spel vid konflikter mellan imperialistiska länder vara förändringar av denna uppdelning.

I början av 2000-talet etablerade sig Xi Jinpings Kina som världens näst största makt, central för den kapitalistiska globaliseringen. Den syns på alla kontinenter och oceaner. För Xi är öppenhet och integrering en okuvlig historisk trend under denna era av ekonomisk globalisering. Att bygga murar eller ”frikoppla sig” går mot de ekonomiska lagarna och marknadsprinciperna. Philip S Golub konstaterar i en artikel publicerad i november 2021 i *Le Monde Diplomatique* att ”partistaten har gjort anspråk på att vara förkämpe för frihandel och globala finanser ... och har undanröjt en del av de hinder som står i vägen för utländsk tillgång till delar av de inhemska kapitalmarknaderna och utfärdat tillstånd till stora amerikanska grupper att driva hel- eller majoritetsägda dotterbolag i speciella marknader.”

För *Economist*, den 5 september 2020, ”skapar Kina möjligheter [som det utländska kapitalet inte förväntade sig, i alla fall inte så snabbt].” Det är svårt att avgöra hur stort inflödet av amerikanskt kapital till Kina är, eftersom ”många kinesiska företag som ger ut aktier har dotterbolag i skatteparadis utomlands”. Enligt en rapport som publicerades av *Investment Monitor* den 13 juli 2021 har Kina fler dotterbolag på Caymanöarna än något annat land ”efter USA, Storbritannien och Taiwan”.

Philip S Golub i *Le Monde Diplomatique* igen: ”Genom att den kinesiska staten kan diktera villkoren i viktiga industrisektorer avgör den vart Kina är på väg, och livnär ett enormt beskyddarnätverk som förstärks av partiets förmåga att genomdriva en omfattande övervakning av samhället.” Det handlar enligt Golub inte om en ”marknadssocialism med kinesiska kännetecken”, utan om en statskapitalism som verkningsfullt har försetts med ”kinesiska kännetecken”.

Från Indien till Sydkorea är inte statlig ledning av den ekonomiska utvecklingen något nytt i Asien. I olika former kombinerar många dominerande oligarkier det privata, militära och statliga kapitalet. Bandet mellan dem upprättas ofta via de stora ägarfamiljerna. Det kinesiska samhället är arvtagare till en lång och särskilt komplicerad historia och är mycket brokigt. Som världens verkstad är dess ekonomi delvis beroende av utländskt kapital och import av delar eller reservdelar. Men det ger också grundvalen till en oberoende internationell utveckling. I vissa sektorer producerar Kina avancerade teknologier, i andra kan den inte komma ikapp – som inom sektorn för avancerade halvledare. Landet upplever överproduktionskriser (och skuldkriser) av kapitalistisk typ som drabbar fastighetssektorn hårt, symboliserat av den halva konkursen för jätten Evergrande. Hittills har alla prognoser om att bostadsbubblan ska spricka kommit på skam – men det innebär inte att det kommer att fortsätta vara fallet. Som Romaric Godin anmärker: ”Det har ännu inte hållits någon mäsas för en möjlig kinesisk kris, men motsättningarna i Folkrepubliken Kinas statskapitalism verkar bli allt djupare.”

Xi Jinping och hans närmaste har full kontroll.

Foto: Alan Santos/PR/Roman Kubanskiy (Wikimedia Commons)

Från och med 1980-talet förberedde den kinesiska ledningen sig för att expandera internationellt. Diskret under Deng Xiaoping, aggressivt under Xi Jinping. Expansionen har inhemska ekonomiska drivkrafter (och har hittat avsättning för sektorer med låg lönsamhet och överproduktion, som stål, cement, eller arbete). Den vädjar till djupa kulturella källor – återupprätta Mittens Rikes centrala roll, radera ut förödmjukelserna från det koloniala styret, erbjuda ett globalt alternativ till västs civilisationsmodell. Den ger näring åt en stormaktsnationalism som legitimerar regimen och dess ambitioner att utmana USA:s herravälde.

Vi befinner oss i en ”klassisk” situation där den etablerade stormakten (USA) ställs mot uppkomsten av en växande makt (Kina).

Internationella förutsättningar

Hur kunde det som hade blivit omöjligt i början av 1900-talet (framväxten av en ny imperialism) förverkligas vid det 20:e sekelskiftet? Låt oss, med risk för att förenkla, betona två tidsperioder.

Efter de ryska (1917) och kinesiska (1949) revolutionerna undkom större delen av Eurasien den japanska och västimperialismens styre och erövrade en självständig position, förutan vilken inget av det som hände senare skulle ha varit möjligt.

Efter de revolutionära rörelsernas nederlag och Sovjetunionens upplösning på 1980-talet, begick den internationella borgarklassens dominerande flygel synden att segerjubla, och trodde att dess odelade styre hädanefter var säkrat. Det verkar som om de inte övervägde att den nyliberala världsförordning de genomdrev kunde utnyttjas av Beijing, på ett så framgångsrikt sätt som vi har sett.

De analyser som hävdar att den nuvarande kinesiska internationella politiken inte är imperialistisk grundar sig på regimens kontinuitet från 1949 till idag, men denna kontinuitet är bara formell: Folkrepubliken (PRC), Kommunistpartiet (KKP), en viktig statlig ekonomisk sektor. Det finns förvisso en kontinuitet, speciellt en kulturell sådan, inklusive kejsardömet långa byråkratiska traditioner, som pryder de nuvarande regimerna med en historisk "normalitet". Men diskontinuitet dominerar – och det tydligt. Som de på varandra följande sociala klassopproren visar, skedde det förvisso en revolution och en kontrarevolution.

Kinesiska omvandlingar

Industriproletariatets ställning. När Folkrepubliken utropades, tvingades KKP återuppbygga en social bas i städerna. För att göra det skaffade den sig relationer till arbetarklassen, i ordets båda meningar: genom att underordna den under sig och genom att ge den betydande sociala fördelar.

Politiskt hölls arbetarklassen under partiets kontroll. Den "ledde" varken företag eller landet. Arbetare utsågs till arbetsenheter på ungefär samma sätt som regionala statstjänstemän i den franska traditionen. Icke desto mindre åtnjöt arbetarklassen i de nya statsägda företagen betydande sociala fördelar (livstidsanställning osv.). Inget annat samhällsskikt hade en så fördelaktig samhällsposition, utom förstas byråkratin i den politiska statens maktorgan.

Ställningen för kvinnor som tillhörde de folkliga sektorerna. De två symboliska lagar som antogs efter maktövertagandet gynnade vanliga kvinnor: lika rättigheter som gifta och en jordreform som omfattade dem.

De gamla härskande klasserna. När Folkrepubliken väl hade konsoliderats, och oavsett hur det gick för den ena eller andra medlemmen i den kinesiska eliten, så upplöstes de gamla härskande klasserna (borgarklassen i städerna och aristokratien på landsbygden).

Den maoistiska regimen upprättades efter en social, nationalistisk, antiimperialistisk och antikapitalistisk revolution – en permanent revolutionär process. Den hade djupa folkliga rötter men var trots det auktoritär, i synnerhet formad av decennier av krig. Det demokratiska arvet från de samhällsmobiliseringar som var speciella för "folkkrigsstrategin" var fortfarande levande, men partistaten utgjorde icke desto mindre de ramar inom vilka byråkratiseringen utvecklades. Det var inte socialism utan ett övergångssamhälle, vars utfall var osäkert.

Den maoistiska regimen kris. Den maoistiska regimen samtliga inneboende motsättningar exploderade under det som felaktigt kallas Kulturrevolutionen (1966–1969). Det var en mycket komplicerad global kris som vi inte kan sammanfatta här, och under vilken statsledningen och partiet splittrades – bara armén var förmögen att ingripa på ett helgjutet sätt på nationell nivå. Till sist vädjade Mao till den att återställa ordningen med hjälp av förtryck, och vände sig mot de Röda garderna och arbetargrupperna som stödde honom. Under

1970-talet beredde detta vägen för den mörka diktaturen under de "Fyras gäng", den byråkratiska kontrarevolutionens slutgiltiga seger. Det katastrofala resultatet av Den stora proletära kulturrevolutionen ledde till den maoistiska regimens slutgiltiga kris och Mao Zedongs politiska död, tio år innan hans fysiska bortgång.

Den byråkratiska kontrarevolutionen skapade en grogrund för den borgerliga kontrarevolutionen och bröt de folkliga mobiliseringarna genom att låta överlevaren från Kulturrevolutionens utrensningar, Deng Xiaoping, som framstod som en återgång till förnuft, återkomma till makten. Några få år senare blev det uppenbart att det som på 1960-talet var ett förtal som rättfärdigade utrensningarna, på 1980-talet hade blivit verklighet: Deng förkroppsligade nu det kapitalistiska alternativet i KKP:s nya ledarskap.

Kontrarevolutionen på 1980-talet. Sporrade av Deng Xiaoping förberedde byråkratins kärna sin omvandling, sitt "förborgerligande" och återintegreringen av landet i den kapitalistiska världsmarknaden. När den gjorde det gynnades den av utomordentliga fördelar:

- Avseende den maoistiska regimens arv: ett självständigt land, industri och teknologi, en utbildad, kompetent befolkning.
- Avseende arvet från kolonialperioden: Hongkong (en brittisk koloni), Macao (en portugisisk koloni) och Taiwan (ett amerikanskt protektorat) var vidöppna dörrar till världsmarknaden och den internationella finansmarknaden som erbjöd företagsledningskunskap som inte fanns på fastlandet, och möjliggjorde teknologiöverföring (Macao var en perfekt kanal för att kringgå lagar och regler).
- Möjligheten att samarbeta med ett mäktigt transnationellt kinesiska kapital på basis av en stabil kompromiss: det sistnämnda fick en privilegierad behandling i Kina, samtidigt som det visste att bara regeringen och KKP kunde garantera att landet-kontinentens enhet vidmakthölls.
- Kinas inneboende tyngd (dess geografiska och demografiska tyngd) – ett land som Vietnam kan följa samma utveckling som sin granne men kan inte sträva efter rang som stormakt.

Kinas snabba kapitalistiska omvandling genomfördes inte utan att åsamka de folkliga klasserna ett historiskt nederlag under det massiva förtrycket i april 1989 på Tiananmen [Himmelska fridens torg] (det påverkade hela landet och inte bara Beijing), ett nederlag som utgör en del av samhällets nya klasstruktur.

Proletariatet. Arbetarklassen i de statligt ägda företagen gjorde envist motstånd mot den intensifiering av arbetet som myndigheterna krävde, så som en sista åtgärd beslutade regeringen att till stor del undandra den från produktionen, samtidigt som den fortsatte att betala den med hjälp av olika knep. Uttåget från landsbygden hade gjort det möjligt att upprätta ett nytt proletariat, speciellt i frizonerna. Vid den tiden var det papperslösa kinesiska arbetare (i Kina var det förbjudet att byta bostadsort utan officiellt godkännande) och till 70 procent kvinnor. En perfekt arbetsstyrka för den superexploatering som kännetecknar perioden av primitiv kapitalackumulation. Den första generationen invandrarkvinnor från inlandet led i tysthet medan de väntade på att få återvända till byn. Den andra generationen började med stöd från många sammanslutningar kämpa för att legaliseras.

Den sociala och ideologiska ordningen vänds upp och ner. De ideologiska eliterna, som igår befunnit sig på botten av samhällspyramiden, upphöjdes återigen. Kvinnor från de folkliga skikten osynliggjordes. Deng Xiaoping förespråkade fördelarna med "spridning nedåt" (att vissa berikar sig antas förebåda allas berikande). Den statsekonomiska sektorn verkade nu i symbios med det privata kapitalet. Kina har rekordmånga miljardärer som sitter med i KKP:s härskande organ.

Stormakt, imperialism och ömsesidigt beroende

Det finns ingen kapitalistisk stormakt som inte är imperialistisk. Kina är inget undantag. Några exempel.

- Underkuvandet av sin ”periferi”. Tack vare utvecklingen av ett snabbt transportnät har Tibet blivit måltavla för bosättarkolonisering. I Östturkistan (Xinjiang) utsätts den huvudsakligen muslimska uiguriska befolkningen för en rad åtgärder, från tvångsinförlivande till massinternering med åtminstone ett kulturellt folk mord som mål. Avtalet från överlämnandet av kolonin (”ett land, två system”), som garanterade respekt för demokratiska rättigheter åt folket i Hongkong, har ensidigt förkastats av Xi Jinping. Efter årtal av folkligt motstånd har Beijing genomdrivit sitt förtryck, kriminaliserat självständiga organisationer (tvingat dem att upplösa sig), och dömt alla oliktankande till hårda straff. Rätten till självbestämmande, folkens frihet till självbestämmande, är inte längre en fråga vid imperiets gränser.
- För att skydda sina investeringar i de ”nya Sidenvägarna” och säkerställa tillgången till Indiska oceanen (”korridorerna”), tvekar inte Beijing att stöda de allra värsta diktaturer (som i Burma) och lägga sig i ett annat lands inre angelägenheter (som i Pakistan).
- USA:s tillfälliga förlamning (de har kört fast i Mellanöstern) har gjort det möjligt för Xi Jinping att militarisera hela Sydkinesiska sjön och ta kontroll över havsområden som tillhör kustländerna, från Filippinerna till Vietnam. Beijing fördömer (med rätta) den amerikanska stormaktens politik i regionen, men tvekar inte att använda sina örlogsstyrkors överväldigande överlägsenhet mot sina grannar.
- För att säkra sina (handels- eller militära) havsförbindelser har Beijing tagit hamnar i många länder i besittning, från Sri Lanka till Grekland, och använder när så behövs skuldvapnet. Inställda betalningar kan göra det möjligt för dem att kräva att ett hamnområde ska bli en kinesisk koncession för upp till 99 år (vilket var Hongkongs koloniala status!).
- Genom att framhäva sig internationellt och göra anspråk på betydande havsområden deltar Kina nu i uppdelningen av södra Stilla havet i inflytelsezoner.

USA var och är fortfarande den största imperialistmakten, den främsta källan till global militarisering, krig och instabilitet. Det är viktigt att konstatera. Jag kommer inte att betona det här, utom för att notera att Joe Biden har lyckats omprioritera USA:s strategi till det viktiga stridsområdet i Indiska oceanen och Stilla havet. Obama ville göra det men misslyckades och trasslade in sig i Mellanöstern. Det finns en kontinuitet mellan Donald Trumps och Joe Bidens politik. Men den sistnämndas politik verkar mer sammanhängande än Trumps.

Inför hotet från USA utvecklade den maoistiska regimen en försvarsstrategi vars nav var armén, folkliga mobiliseringar och landets storlek: en angripare kunde gå vilse där. Å andra sidan måste en stormakt hävda sig på de stora haven (liksom idag även i rymden och inom artificiell intelligens). Örlogs- och flygstyrkorna har haft den militära nyckelrollen i Xi Jinpings politik, som mobiliserar landets resurser för att göra snabba framsteg på andra områden.

När den nuvarande kinesiska regimen gör detta så deltar den i militariseringen av världen (och således i att förvärra klimatkrisen). Vissa inom vänstern talar om Kinas ”rätt” att kräva sin plats i solen, men sedan när ska vi försvara en regims ”rätt” istället för folkens rätt?

Spänningen mellan Washington och Beijing i frågan om Taiwan befinner sig nu på sin höjdpunkt. Det finns två motsatta logiker. Den om stater som är indragna i en hård, varaktig konkurrens, och den om kapitalistisk globalisering där ömsesidigt beroende vad gäller teknologier, produktionskedjor – ”värdekedjor” – handel eller finanser är förhärskande. Konkurrensen äger rum på alla områden och ”läger” uppstår på en globaliserad marknad och i en global

finansvärld. Oavsett vilka motsättningar globaliseringen står inför idag, så verkar ekonomins kapitalistiska ”avglobalisering” nu vara en ödesfråga. Det ömsesidiga beroendet är sådant att en kan tro att ett krig inte är i borgarklassens intresse vare sig i Kina eller USA, men spänningarna är sådana att vi inte kan utesluta ett slirande med explosiva konsekvenser. Situationen blir särskilt instabil genom att båda presidenterna, Biden och Xi, står inför en bräcklig situation på hemmaplan.

Vart går Kina? Jag ska avstå från att försöka besvara denna fråga, som jag lämnar till de som är kunnigare än mig. Det vore en sak om KKP fortfarande styrde landet, men det är inte längre fallet. Det är Xi Jinpings klick. Den sistnämnda har tvingat igenom en förändring av den politiska regimen. Igår gjorde ett kollegialt ledarskap det möjligt att förbereda generationsbytet i partiets ledning – en stabiliserande faktor. Idag är Xi Jinpings fraktion ensamma om att ha makten. Efter blodiga utrensningar och förändringen av konstitutionen kan han återropa rätten till ett livslångt styre.

Tidigare publicerad i *International Viewpoint*
Översättning: Göran Källqvist

Lästips

Pierre Rousset: [1900-talets Kina – Kritiskt bokslut över maoismens roll i revolutionen: bidrag och begränsningar](#) (2012)

Per-Åke Westerlund: [Kinas statskapitalistiska imperialism](#) (ur tidningen *Offensiv* maj 2021)

Se även [Maos Kina och efteråt](#) av Maurice Meisner, som är ett marxistiskt försök att skildra Folkrepubliken historia. De här översatta delarna av Meisners bok utgår från Kulturrevolutionen, men handlar främst om utvecklingen efter Maos död fram till millennium-skiftet, åren då kapitalismen växte fram.